

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІОГРАФІЯ

УДК 930.2:930.1“2001–2011”

Ю.П. Присяжнюк

МЕТОДОЛОГІЯ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ НА СТОРІНКАХ ВІСНИКА ЧЕРКАСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (2001–2011 рр.)

Проведено аналіз історичних праць (статей), опублікованих на сторінках Вісника Черкаського університету протягом першого десятиріччя XXI ст. на предмет з'ясування оптимальності залучення та використання у них теоретико-методологічних підходів. Дано критичну оцінку доробку авторів часопису, водночас окреслено здобутки, особливості та тенденції розвитку видання в цілому.

Ключові слова: методологія, історіографія, регіональна історія, часопис, Вісник Черкаського університету

Постановка проблеми. Останнім часом критика регіональних історико-наукових видань України звучить доволі часто. У часописі з однойменною назвою (“Критика”) натрапляємо на роздуми, які належить українському історика Н. Яковенку й помітно претендують на підсумкове резюме щодо якості та рівня науковості публікацій [1, 24]. Уже сам контекст “надмірно убивчої” інтонації запропонованих нею міркувань стимулює автора звернутися до цієї, вочевидь справді актуальної проблеми. Насправді вона представлена значно ширшим спектром оцінок, зокрема й позитивних.

Предметом пропонованої розвідки є локальна, водночас десь типова для регіональної новітньої української історіографії картина, що постає з аналізу наукових статей, які побачили світ на сторінках “Вісника Черкаського університету. Серія: історичні науки” (далі – Вісник) протягом 2001–2011 років.

Відразу уточнимо: методологічні аспекти досліджень дописувачів цього часопису виходили друком у рубриках “Актуальні проблеми історичної науки” (2011), “Історіографія та методологія історії” (2002), “Історіографія та методологія історичних досліджень” (2003, 2005–2007) та ін. При підготовці статті автором опрацьовано матеріали всіх номерів Вісника, які побачили світ протягом першого десятиріччя XXI ст. (2001–2011).

Обраний хронологічний орієнтир зумовлений насамперед тими обставинами, що їх прийнято пов’язувати зі спробами подолати кризові явища в методології історичних досліджень кінця ХХ ст., пришвидшити перехід “від заідеологізованого історіописання в рамках радянського “марксистсько-ленінського” дискурсу до нових підходів, властивих світовій історичній думці” [2, 6].

Під “методологією” будемо розуміти вміння авторів наукових пошуків уявляти, виокремлювати, теоретично осмислювати й творчо впроваджувати такі елементи історичного пізнання як об’єкт і предмет дослідження, суб’єкт пізнання (тобто саморефлексія історика, зокрема й на методи та логіку творення ним історичних знань), власне самі історичні знання, їхня структура, адекватність реаліям і соціальна значущість [3, 7]. Адже безперечно, що визначені тут елементи пізнання не існують апіорі, тобто як певна, кимсь на довічно встановлена об’єктивна даність. У межах панівного історичного дискурсу вони зберігають властивість модельованої сфери фахових симпатій/антипатій дослідника. Щоправда, не завжди тільки фахових. У міркуваннях французького історика Франсуа Доси помітні якщо не розпач, то сум із приводу суперечливості і драматизму цієї ситуації: “Новий історичний дискурс, достоту, як і попередній, пристосовується до влади та навколишньої ідеології...” [2, 7]. Це пристосування надто сильно позначається на упередженому трактуванні не лише “кон’юнктурно симпатичних” періодів, а й чи не всієї минувшини. Відтак нерідко такі мегаісторичні явища як релігії, держави, народи, воюючі сторони та ін. і

надалі не виправдано залежать від ступеня приязні авторів до їхньої метафоричної природи. Відмова від емоційного “чорно-білого” тлумачення історії залишається ключовим завданням на шляху вивільнення від домінуючого впливу культурно-психологічної ангажованості, а отже, оптимізації методологічного інструментарію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Така публікація навряд чи могла з’явитися без відповідної традиції історіописання. На відміну від радянських попередників, сучасні служителі Клію досить чимало уваги приділяють теоретико-методологічним проблемам, проте все ж не стільки, щоб покрити бодай найголовніші потреби, котрі сформувалися в умовах раніше нечуваного розширення обсягів продукування дослідницьких робіт. На думку академіка НАН України В. Смолія, в нинішній українській історіографічній практиці спостерігаємо “цілковите переважання прикладних розробок над теоретичними...” [2, 6]. Для порівняння, у російській історичній науці ситуація виглядає дещо оптимістичніше, хоча й там стереотипи міфологічного мислення заважають справі [див.: 4, 52–53]. А політичні уподобання та “обов’язки” багатьох колег нерідко взагалі ставлять російську історіографію позаду української.

А втім, ця вада залишається характерною і для зарубіжної, зокрема й західної історіографії. Як зазначає знаний польський історик В. Вжосек, в останні роки “здійснюються активні пошуки такого синтезу методологічного досвіду в історичному пізнанні, який відкидає як сцієнтизм з його вірою в об’єктивність, так і абсолютний скептично-релятивістський оптимізм постмодернізму. Цей синтез скерований, зокрема, в напрямку того, що називають культурологічним підходом в історії” [2, 5–6]. Надто щодо творення власне узагальнених праць. Зрозуміло, аби вони могли побачити світ, потрібно, щоб попередньо з’являлися, так би мовити, синтези менших масштабів.

Мета. Виявити, проаналізувати та підсумувати зроблене авторами тематичних публікацій Вісника у методологічній царині, тим самим спробувати на матеріалах спеціалізованого видання визначити локус методів та інших чинників контекстуального аналізу у дослідницькому арсеналі сучасного українського “регіонального” історика. Задля цього пізнавальний інтерес спробуємо виявляти до всіх публікацій, в яких більш-менш помітний “слід методології”, а не лише до тематичних.

Виклад основного матеріалу. Постмодернізм, якому належить роль визнаного подразника й певною мірою фаворита (щоправда, далеко-далеко не всім така constation до вподоби), інтелектуалізував пізнавальне поле: якісним продуктом історіописання тепер вважається праця, яка, oprіч інших переваг, виконана на оригінальному методологічному підґрунті. Це стало підставою появи нових, спеціалізованих збірок, деякі з яких (і “фахові”, і “нефахові”) навіть спромоглися кинути виклик академічним виданням. Популярності набули: “Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки” (Київ, Інститут історії України НАН України), “Український гуманітарний огляд” (Київ), “Критика” (Київ), “Україна модерна” (Львів, Київ), альманах “Соціум” (Київ), збірник “Історія та історіографія в Європі” (Київ), “Схід/Захід” (Харків), “Трані” (Дніпропетровськ) та ін. Порівняно пізніше на цьому ринку “передових технологій” виникли Інтернет-проекти. На сьогодні історики долучаються до співпраці з колегами в рамках форумів на кшталт “Політ.ua” (Київ) та ін. Таке розмаїття інноваційних друкованих осередків не могло не позначитися на самій ринковій кон’юнктурі: з’явилися ознаки суперництва за право вважатися “передовим”, називатися “першим”. Хоча в цій тенденції проглядаємо передусім вияв амбіційності засновників, редакторів та упорядників, загалом маємо справу з явищем конструктивним, бо здорова конкуренція вочевидь посприяє подальшому розвитку історичної науки, зокрема й епістемології досліджень.

До сказаного додамо: це відбувається у час, коли історіописання перетворилося на масове ремесло, що породило (чи поглибило) й інші, доволі стійкі крайнощі. Адже й дотепер часто доводиться чути від “статусних” колег, що концепції – це справа великих (академічних, столичних) наукових центрів, продукт діяльності метрів, тоді як “периферійні” дослідники мають задовольнятися скромнішим доробком: введенням до наукового обігу нових джерел, студіюванням красназвочої мозаїки кимсь уже сконструйованих знань тощо. Початки такого стилю взаємин губляться у віках. Схоже, маємо справу з усе тим же ментальним стереотипом імперсько-візантійського мислення – все, що відбувається за межами столиці, має (повинно мати) провінційний рівень. Пригадую, як в одному з численних звернень до своїх шанувальників відомий майстер пародії М. Жванецький цілком серйозно обмовився, що

для нього “все, крім Москви – провінція, навіть Рига...”. І, судячи з усього, таке або схоже розуміння власного професійного іміджу справді глибоко позначилося на ідентичності багатьох нинішніх українських істориків.

Усталена практика підготовки до друку статей “черкаськими” дописувачами не передбачала завдання (у межах загальних вимог редакційної колегії) чітко окреслювати теоретико-методологічні засади. Відтак у більшості публікацій вони відсутні. Їх радше можна виявити, читаючи сам текст, де акцентовано чи в контексті наративу автори репрезентували свої уявлення методології наукового пізнання. Принагідно зазначимо, що до дисциплінарного поля цієї розвідки не потрапляють статті, присвячені теоретико-концептуальним поглядам визнаних істориків-корифеїв (таких як М. Максимович, М. Драгоманов, М. Грушевський, Д. Багалій, Д. Дорошенко, В. Липинський, Б. Крупницький, А. Пономарьов та ін.), як і спадщина цілих наукових шкіл, подана на сторінках Вісника у вигляді аналізу окремих проблем. До других варто віднести наступні: “українська радянська історична наука”, “саморефлексія сучасної “масової” української історичної науки у контексті західноєвропейської історіографії”, “методологія історії і проблема українського варіанту її розвитку та вдосконалення”, “актуальні питання методології та інституціоналізації історії селянства”, “історія ментальностей у російській історіографії”, “методологічні аспекти осмислення багатолікої культури феномену більшовицької Росії” тощо. Поза увагою також залишається значна частина публікацій, методологічний арсенал котрих виявився “розмитим” настільки, що нерідко обмежує цінність запропонованих нарративів банальним описом джерельних текстів. Ці студії потребують окремого аналізу й, відповідно, оцінок.

Алгоритмами дослідження та, відповідно, прогнозованих оцінок опрацьованого історіографічного поля виступає багато чинників. Ось деякі з них: 1) ступінь політичної, світоглядної, ментальної чи власне сцієнтичної залежностей історика-індивіда; 2) традиції (моди) історіописання, які набувають поширення, превалюють у певний період розвитку науки; 3) політичне замовлення (кон’юнктура) на прикладному етапі творення наукових знань; 4) рівень поінформованості/обізнаності дослідника, враховуючи умови його професійної діяльності (наявність вільного часу, розміри фінансування та ін.), що сукупно з іншими умовами визначає т.зв. “масштабність провінційності”; 5) глибина усвідомлення автором відносності пропонованих ним положень та висновків, на цьому тлі – вирішення завдання порівняно об’єктивнішої інтерпретації локалізованого минулого.

Отож, на початку XXI ст. спостерігалось прагнення дописувачів Вісника помітно розширити діапазон дослідницької проблематики. Насамперед намір включити до її переліку ті сторінки минувшини, на які раніше існувало табу, або такі, що їх прийнято було вважати малозначущими. До цього переліку, зокрема, потрапила історія дітей і підлітків українського села у роки Другої світової війни [5].

А втім, не все в зазначений період визначалося зміною, так би мовити, “внутрішньої кон’юнктури”. На характер досліджень системно впливала й інша вагома обставина – дедалі глибше ознайомлення істориків зі спадщиною європейського модерного, водночас і з практикою постмодерного історіописання, а вряди-годи й особисте залучення до такого досвіду. У цьому зв’язку виникала потреба збагачувати не тільки тематичний обсяг наукових розвідок, а й джерельний. У 2001 р. А. Чабан і К. Івангородський опублікували статтю, в якій окреслили межі художньої літератури як історичного джерела, прописали комплекс критеріїв історико-наукової ідентифікації художнього твору. Тим самим “благословили” дещо ґрунтовніший погляд на історичні процеси, явища, події [6, 10].

Міркувати в стилі методології Ф. Броделя спробував автор цієї статті, коли свого часу заходився розглядати природні умови українського Полісся як “діючої особу вітчизняної історії” [7, 49]. Проведений аналіз певно розширив знання про недалеке минуле цього менш сприятливого в порівнянні з рештою природнокліматичних зон для заняття хліборобством регіону. Проте заявлена тематика не отримала належного розвитку у подальших працях, як і запропонована методологія – потрібної корекції щодо відмови від макроісторичного дискурсу на користь порівняно продуктивнішої мікроісторії не відбулося. Уже наступна публікація засвідчила, що автор продовжував “довіряти” т.зв. “тотальній історії”. Причому й надалі розглядав її передусім не в критичному аспекті, а прагнув до оптимізації, піднявши вимоги до “конструктивної ролі самого історика” у процесі творення наукового знання [8, 33].

Ще одна інноваційна ідея була пов'язана з інтересом до гендерних студій. Їхню доцільність дослідниця Н. Земзюліна обґрунтувала як значною історіографічною спадщиною, причому не тільки зарубіжного, а й власне українського походження, так і стійким та визнаним соціальним замовленням. Вона звернула увагу на перспективи використання теорії соціального конструювання гендеру в поєднанні з системно-структурними, соціокультурними та індивідуально-особистісними характеристиками [9, 24]. Вказала на факти подолання “чоловічого ухилу” наукового дискурсу в гуманітарних науках, інституціоналізації жіночої проблематики в академічній науці та політиці. Логічне пояснення останнє положення отримало в розвідці О. Бінецької, присвяченій реалізації державної гендерної політики в Черкаській області [10].

Справді змістовною виявилася публікація харківського історика Г. Грінченко, присвячене методикам аналізу біографічних інтерв'ю. На “живому матеріалі” (життєвому досвіді мешканки Харкова Зінаїди Б.) дослідниця спробувала, й не без успіху, оптимізувати процедуру створення наукової рефлексії в рідчизні усно-історичних студій. Висловлені думки є корисними передусім для практики організації отримання біографічного інтерв'ю, його опрацювання. Позаяк її прикладне дослідження стосується примусової праці української молоді в націонал-соціалістичній Німеччині, Г. Грінченко переконливо продемонструвала практичний бік власноруч удосконаленої інтерпретаторської “кухні”, довела: аби науковий пошук претендував на вивчення історичної пам'яті, охоплював історичне явище в цілому, усно-історичне інтерв'ю повинно бути аналізованим, а не довільно-декоративним [11, 43].

Протягом першого десятиріччя ХХ ст. актуальною залишалася проблема методологічної кризи в сучасній історичній науці. Ця “спадщина” 1990-х рр. передусім помітна в обґрунтуванні прикладних тем дослідження. Хоча, потрібно зазначити, в історіографічних працях Вісника “зв'язок із сучасністю” простежувався далеко не завжди. А в деяких із них автори обмежувалися коротенькими заувагами стосовно “незручних” термінів, понятійного апарату як такого [12].

Окремі публікації були присвячені методологічній кризі безпосередньо. На думку історіографа В. Гоцуляка, першочерговою тут стала проблема однобічного переписування історичних подій (приміром, із марксистсько-ленінського на націоналістичне). Утім, науковець однозначно визнав сам кризовий стан сучасної історичної науки, безпосередньо пов'язав його з “методологічною складовою” [13, 12]. Зробив це на тлі доволі поглибленого аналізу як праць сучасних теоретиків (зокрема й у контексті переосмислення ними попередніх пошуків наукових істин), так і через з'ясування самого поняття “криза історичної науки”. Зацікавлений читач мав змогу зайве переконатися: криза – це не завжди й не обов'язково щось песимістичне. Щоправда, на “українському ґрунті” оптимізму виявилось не так уже й багато. Наприкінці своїх розмислів В. Гоцуляк закликав колег творити історичні синтети, що кореспондувалося з поширеним у той час поглядами провідних українських історіографів [див. 14; 15].

У цілому реакція дописувачів Вісника на раз по раз декларовану в наукових колах кризу виявилася слабкою, надто неадекватною тим завданням, які реально стояли перед історичною наукою. Як тепер зрозуміло, вони можуть похвалитися лише поодиноким вирішенням локальних пізнавальних проблем. Ще менш приємніше усвідомлювати, що навіть поодинокі успіхи не отримували належного громадського розголосу. Приміром, як це трапилося з обґрунтованою пропозицією “стверджувати альтернативне формаційному пояснення подій української минувшини останніх століть” [16, 25]. Однак, перебільшувати роль, значення подібних ідей і закликів також не варто.

Деякі роботи було адресовано людині як суб'єкту історії і, відповідно, пізнання історії. На першу проблему звернула увагу С. Звіркowska. Апелюючи до морального критерію відповідальності “перед прийдешніми поколіннями”, вона торкнулася критеріїв оптимізації “історичної поведінки” індивідуума в сучасному українському соціумі [17, 48]. Повівши мову про унікальну роль суспільної еліти, авторка висловила своє велике розчарування цим “чинником” нинішнього українського національного поступу.

Проблема суб'єкта дослідження привертала увагу автора цих рядків. Інтерес до неї був мотивований низкою обставин, з-поміж яких вкажемо на одну, як видається, вкрай важливу – справді вперте небажання частини дослідників визнавати відносність будь-якого

історичного знання, його залежність від культури суб'єкта. На основі звернення до різних парадигм я тоді спробував довести, що прагнення монополізувати "правду історії" не витримує критики. Позаяк це явище дуже поширене якраз у "провінційній" історіографії, поділив служителів Клію на тих, хто робить це свідомо, цілеспрямовано, та несвідомо, ніби мимоволі, тобто працює в режимі кон'юнктурної доцільності [18, 7]. Найбільш неприйнятним явищем тут, вочевидь, залишається ситуація, коли фахівець і думати не хоче про свою "культурну присутність" у тексті, нав'язливо-імперативно пропонує оточенню положення власного світогляду, декларуючи їх під т.зв. "об'єктивне бачення".

Прикметно, що на сторінках Вісника знайшлося місце і дослідженням, які репрезентують історичне краєзнавство та українознавство. У першому випадку такий інтерес був підігрітий розвитком краєзнавства загалом, також помітним зростанням його ролі в підвищенні аргументації та достовірності висновків вчених, що представляють академічну науку [19]. У спеціально присвяченій цій проблематиці статті її автор – В. Мельниченко окреслив теоретичні основи сучасних історико-краєзнавчих досліджень, до яких відніс синергетичні, стадіально-хвильові підходи, теорію фронтів (порубіжних територій), слушно наголосив на значенні міждисциплінарного та інших підходів. Деталізував свою думку, підкресливши роль статистичного та математичного методів, користь демографічних моделей і таблиць. Критично оцінюючи "традиційний детермінізм", В. Мельниченко акцентував увагу на зростанні ролі біогеодетерміністського методу (почасти використаного в одній із названих вище статей) [див. 7]. Зазначив, що крім порівняльно-історичного та низки спеціально-історичних методів, плідним має стати і дифузійністський метод, адже минуле сучасної Черкащини, як ніякого іншого українського регіону, пов'язане з чинником "взаємодії культур" [19, 79].

Натомість українознавство частіше потрапляло в поле зору філософів та філологів. Піддавши критиці ситуацію в і навколо України, що склалася у перші роки ХХІ ст., О. Вауліна і С. Майстренко запропонували не обмежувати пізнання суспільних процесів і власної саморефлексії рівнем фольклору. А, кажучи ширше, "вирватися з полону часу, соціально-політичних, галузевих, регіональних та інших обмежень, суб'єктивного впливу сучасників" [20, 42].

Висновки. У цілому позитивно оцінюючи персональний внесок багатьох істориків, представників інших гуманітарних наук у розробку піднятих на сторінках Вісника наукових проблем, прикінцеві висновки запропонуємо в порівняно критичнішій тональності. Принагідно зазначимо, що попередні спроби провести паралелі з іншими регіональними часописами засвідчили помітні відмінності Вісника лише з деякими аналогічними виданнями (зокрема з "Вісником Львівського університету: Серія: історична", набагато адаптованішого до європейського досвіду). У більшості випадків ситуація виглядає вповні адекватною, відображає справжній стан справ сучасної української регіональної історіографії. Водночас, наскільки це відомо авторові (з 2003 р. – відповідальному секретареві історико-наукової серії Вісника), редакційна колегія ніколи не надавала перевагу теоретико-методологічним розвідкам, не ставила перед собою цього пріоритету при відборі матеріалів до публікацій. Хоча й, зрозуміло, не відмовлялася друкувати такі праці.

Часто, у намірі йти в ногу з часом, дописувачі Вісника торкалися тих проблем, які так чи так уже отримали обговорення в провідних зарубіжних та українських наукових колах. У цьому разі режим творення, умовно кажучи, "наздоганяючої історіографії" був мотивований усвідомленням свого місця в ієрархії наукових шкіл, що назагал збереглася ще з радянської доби. Тобто якість наукових поглядів часто-густо визначав саме цей статус. Інколи зовнішній вплив, кон'юнктура справляли визначальну роль, тоді автори лише посилалися на "нові методологічні принципи", які не вважали за потрібне тлумачити докладніше й використовувати предметніше. В окремих випадках навіть не брали їх до уваги. Уряди-годи, щоправда, виявляли намір з'ясувати сутність ключових для своїх прикладних досліджень категорій ("феодалізм", "козакознавство", "кооператив", "русифікація", "модернізація" та ін.), проте й це робили вкрай рідко.

Вочевидь "провінційність" мислення завадила адекватно сприйняти процеси інтеграції української історичної науки в міжнародне (насамперед європейське) інтелектуальне середовище. Звертаючи увагу на методологічні "тойдалки" в сучасному пізнавальному дискурсі, більшість дописувачів Вісника так і не позбулася власної невизначеності у цьому справді непростому

питанні. А дехто, в умовах частоті зміни політичної кон'юнктури, встиг кілька разів “підправити” свої професійні погляди, підходи, принципи. Крім того, автура почувала себе досить некомфортно, коли мова заходила про критику її доробку, незалежно від того, превалювало в тих заувагах/рекомендаціях більше суб’єктивно-упередженого чи об’єктивно-конструктивного. Звідси мізерність статей, які б репрезентували прагнення “регіональних” істориків вести полеміку, не кажучи вже про їхню участь у форматі розлогих дискусій, форумів.

Як позитив варто вказати на факт появи кількох методологічно “оновлених” тем дослідження. Зокрема про історичні (тобто як універсалії певних культур) та власне історіографічні образи, що засвідчило зусилля окремих авторів, спрямовані на опанування парадигми інтелектуальної історії. Утім, ця (як і подібні їй) тенденція так і не стала домінуючою.

Отже, є підстави вести мову про певні творчі здобутки істориків (ширше – гуманітаріїв), які в перше десятиріччя XXI ст. гуртувалися навколо Вісника. Проте їм так і не вдалося напрацювати власного “колективного стилю” історіописання. Завдання творення сучасного провідного (методологічно “україно-центричного”) наукового часопису редакційна колегія виконала лише частково; похвали заслуговує хіба що відчутна різниця у тематиці, змістовній частині, методологічних технологіях, стилістиці та “технічній естетиці” Вісника, яку легко помітити, коли береш до рук, переглядаєш, читаєш перший і останній номери видання обраного періоду дослідження.

Список використаної літератури

1. Яковенко Н. Нариси кризової історіографії / Н. Яковенко // Критика. – К., 2006. – Чис. 1–2. – С. 23–27.
2. Вжосек В. Історія – Культура – Метафора. Постановня неklasичної історіографії; Про історичне мислення / В. Вжосек; пер. з польськ. В. Сагана та ін.; наук. ред. А. Киридон та ін. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 296 с.
3. Зашкільняк Л.О. Методологія історії від давнини до сучасності / Л.О. Зашкільняк. – Л. : ЛДУ ім. І. Франка, 1999. – 224 с.
4. Литвинова Т.Ф. “Поміщицька правда”. Дворянство Лівобережної України та селянське питання наприкінці XVIII – у першій половині XIX століття (ідеологічний аспект) / Т.Ф. Литвинова. – Д. : “ЛІРА”, 2011. – 732 с.
5. Голиш Г.М. Діти і підлітки українського села в антинацистському русі Опору / Г.М. Голиш // Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки (далі – Вісник ЧУ). – Черкаси, 2002. – Вип. 33. – С. 71–76 та ін.
6. Чабан А.Ю. Чи є художня література історичним джерелом? / А.Ю. Чабан, К.В. Івангородський // Там само. – Черкаси, 2001. – Вип. 27. – С. 3–11.
7. Присяжнюк Ю.П. Полісія як діюча особа вітчизняної історії (на матеріалах Волині посткріпосницького періоду) / Ю.П. Присяжнюк // Там само. – С. 49–54.
8. Присяжнюк Ю.П. Методологія “Школи “Анналів” : тернистий шлях визнання та сучасні проблеми адаптації в українській історіографії / Ю.П. Присяжнюк // Там само. – Черкаси, 2002. – Вип. 33. – С. 30–34.
9. Земзюліна Н.І. Огляд основних сучасних тенденцій гендерних досліджень у науковій думці України / Н.І. Земзюліна // Там само. – Черкаси, 2007. – Вип. 100. – С. 23–27.
10. Бінецька О.В. Реалізація державної гендерної політики в Черкаській області / О.В. Бінецька // Там само. – Черкаси, 2011. – Вип. 212. – С. 89–93.
11. Грінченко Г.Г. Примусова праця в нацистській Німеччині: міжнародний проект збору документальних свідчень і проблеми аналізу біографічних інтерв’ю / Г.Г. Грінченко // Там само. – Черкаси, 2009. – Вип. 160–161. – С. 27–44.
12. Виключенням стали окремі публікації, присвячені спробам розв’язати “термінологічну плутанину”. Див. зокрема: Івангородський К.В. Співвідношення понять “етнічне”, “соціальне”, “етносціальне” та “національне” в теоретичній інтерпретації поняття “етносціальне процеси” / К.В. Івангородський // Там само. – 2003. – Черкаси, Вип. 50. – С. 49–53; Івангородський К.В. Виділення специфічних ознак етносу: проблема термінологічної інтерпретації / К.В. Івангородський // Там само. – Черкаси, 2007. – Вип. 100. – С. 13–22; Присяжнюк Ю.П. “Консерватизм” і “традиціоналізм” в українському селянознавстві: проблема термінологічної оптимізації / Ю.П. Присяжнюк // Там само. – С. 3–12; Гоцуляк В.В. Вивчення сучасними вченими проблеми наукової школи / В.В. Гоцуляк // Там само. – Черкаси, 2009. – Вип. 160–161. – С. 10–16; Степанов М.Ю. Конфесійне розуміння “руського народу” в православній громадській думці України та Білорусі кінця XVI – початку XVII ст. / М.Ю. Степанов // Там само. – Черкаси, 2010. – Вип. 182. – С. 67–75.
13. Гоцуляк В.В. Проблеми кризи сучасної історичної науки та шляхи її подолання / В.В. Гоцуляк // Там само. – Черкаси, 2001. – Вип. 27. – С. 11–18.
14. Сучасна українська історіографія : Проблеми методології та термінології. Матеріали всеукраїнського науково-методологічного семінару (м. Київ, 17 червня 204 р.). – К., 2005. – 108 с.
15. Масненко В.В. Проблема синтезу історії етнічних груп та української національної історіографії у 1920-х роках / В.В. Масненко // Вісник ЧУ. – Черкаси, 2003. – Вип. 50. – С. 3–7.
16. Присяжнюк Ю.П. Соціокультурні ритми трансформації історії: українське селянство “між феодалізмом і капіталізмом” / Ю.П. Присяжнюк // Там само. – Черкаси, 2005. – Вип. 80. – С. 20–25.
17. Звіркowska С.В. Людина як суб’єкт історичного процесу / С.В. Звіркowska // Там само. – Черкаси, 2003. – Вип. 50. – С. 45–48.

18. Присяжнюк Ю.П. Суб'єкт в "об'єкті" або ще раз про відносність історичного знання / Ю.П. Присяжнюк / Там само. – 2008. – Вип. 133–134. – С. 3–7. Тобто йдеться про ризики історіописання, від яких свого часу застерігав Ж. Ле Гофф: "Справжній ризик історичного дослідження полягає саме в тому, що, як жодне інше, воно пов'язане з історією історика та його епохи". Див.: Ле Гофф Ж. Середньовічна уява / Ж. Ле Гофф; пер. з фр. Я. Кравця. – Л.: Літопис, 2007. – С. 21.
19. Мельниченко В.М. Методологічні засади сучасних історико-краєзнавчих досліджень / В.М. Мельниченко // Вісник ЧУ. – Черкаси, 2002. – Вип. 33. – С. 77–80.
20. Вауліна О.В. Історико-філософські основи українознавства / О.В. Вауліна, С.В. Майстренко // Там само. – Черкаси, 2003. – Вип. 50. – С. 41–45.

Одержавно редакцією 29.08.2012

Прийнято до публікації 18.10.2012

Аннотація. *Присяжнюк Ю.П. Методология исторических исследований, опубликованных на страницах Вестника Черкасского университета (2001–2011 гг.). Проведено анализ исторических работ (статей), опубликованных на страницах Вестника Черкасского университета на протяжении первого десятилетия XXI в. на предмет выяснения оптимальности привлечения и использования в них теоретико-методологических подходов. Дано критическую оценку написанному авторами, одновременно очерчено достижения, особенности и тенденции развития издания в целом.*

Ключевые слова: *методология, историография, региональная история, периодическое издание, Вестник Черкасского университета*

Summary. *Prysyazhnyuk Yu. Methodology of historical research, published in the University of Cherkassy Journal (2001–2011). Historical works (articles), published on the pages of the University of Cherkassy Journal during the first decade of the 21st century, have been analyzed in order to clarify the optimal use of theoretical and methodological approaches. The works of the original authors were subjected to critical estimation. At the same time achievements, peculiarities and tendencies of the development of the issue on the whole have been outlined.*

Key words: *methodology, historiography, regional history, periodical issue, University of Cherkassy Journal*

УДК 930(477)(092)

В.В. Тельвак

ТВОРЧА СПАДЩИНА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ІСТОРІОГРАФІЧНІЙ РЕФЛЕКСІЇ ДМИТРА ДОРОШЕНКА (перша третина ХХ ст.)

У статті проаналізовано грушевськіану Д.Дорошенка до вибуху Другої світової війни. Простежено провідні історіографічні та світоглядні оцінки вченим різнопланової спадщини М.Грушевського. Відзначено впливовість грушевськознавчих роздумів Д.Дорошенка на українську історичну думку ХХ ст.

Ключові слова: *Д.Дорошенко, М.Грушевський, історіографія, рецензія, грушевськознавство.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічна спадщина Дмитра Дорошенка віддавна перебуває в полі зору дослідників минулого української науки [1]. Дочекалася вона в останні десятиліття й ґрунтовних опрацювань на дисертаційному [2; 3] та монографічному рівнях [4]. Втім, у дослідженнях стало домінує аналіз головного твору видатного вченого, а також концептуальна проблематика його історіографічної творчості. Персональні ж студії Д.Дорошенка надалі перебувають на периферії дослідницького зацікавлення.

Мета. Привертаючи увагу колег до цього аспекту історико-наукової спадщини автора "Огляду української історіографії", спробуємо реконструювати його грушевськіану протягом першої третини ХХ ст. Це одна з найменш знаних на сьогодні сторінок творчості Д.Дорошенка.

Виклад основного матеріалу. Перше звернення Д.Дорошенка до історичних праць його старшого колеги сягає початку ХХ ст. і пов'язане зі спробами М.Грушевського популяризувати свою історіографічну модель в російському читацькому середовищі. Таку можливість певною мірою дала "весна" князя П.Святополка-Мирського, пов'язана з лібералізацією в культурній сфері. Останній, у відповідь на емоційне відкрите звернення М.Грушевського, дозволив доступ його праць до читачів Росії. Ця подія співпала з перебуванням ученого в 1903 р. у Парижі, де він на запрошення Російської вищої школи суспільних наук впродовж двох місяців читав російською мовою лекції з української історії